

Andrzej Dyoniak

Przynależność praw niezbywalnych do majątków małżonków

Palestra 28/3-4(315-316), 26-30

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANDRZEJ DYONIAK

PRZYNALEŻNOŚĆ PRAW NIEZBYWALNYCH DO MAJĄTKÓW MAŁŻONKÓW

Autor, omawiając zagadnienie wykładni art. 31, 32 i 33 k.r.o., zajmuje się rozstrzygnięciem zagadnienia praw niezbywalnych oraz tego, czy do majątku dorobkowego małżonków mogą być zaliczane prawa wynikające z przedpłat na nabycie samochodów osobowych. Zdaniem autora należy się wypowiedzieć na dopuszczalność zaliczania tych przedpłat do majątku dorobkowego.

I. Kodeks rodzinny i opiekuńczy w art. 31 formułuje regułę, zgodnie z którą prawa majątkowe nabyte w czasie trwania ustroju wspólności ustawowej wchodzą w skład majątku wspólnego. Wyjątki od tej zasady zawarte są w art. 33 k.r.o., wyliczającym składniki majątku odrębnego każdego z małżonków. Z całokształtu przepisów k.r.o. określających skład majątków małżonków wynika wyraźna preferencja dla wyznaczenia możliwie szerokiego zakresu praw objętych wspólnością majątkową. Wniosek ten wypływa z faktu ograniczenia zasady surogacji składników majątku odrębnego (art. 33 pkt 3 i 5 k.r.o.)¹ oraz z treści art. 34 k.r.o. Przyjęcie przez ustawodawcę regulacji wyznaczającej możliwie szeroki zakres majątku wspólnego uzasadnione było znaczeniem, jakie ma majątek wspólny dla rodziny. Przynależność praw do majątku wspólnego umożliwia każdemu z małżonków zarówno współdziałanie w zarządzie tymi prawami, jak i dopuszczalność przyznania danego prawa każdemu z małżonków po ustaniu ustroju wspólności majątkowej.

II. Wśród składników majątku odrębnego wymienione są prawa niezbywalne. Prawa te definiuje się jako prawa, które nie mogą być przeniesione na inną osobę w drodze czynności prawnej.² Nie jest to jednak jednoznacznie z niemożliwością ich nabycia w drodze dziedziczenia.³ O niezbywalności (albo, szerzej mówiąc, o nieprzenoszalności) danego prawa podmiotowego rozstrzyga albo przepis prawa, albo szczególny charakter tego prawa.⁴ W odniesieniu do praw majątkowych obowiązuje ogólna dyrektywa, w myśl której są one zbywalne.⁵

Analiza przepisów kodeksu cywilnego oraz ustaw szczególnych z zakresu prawa cywilnego (np. prawa spółdzielczego) pozwala na wyodrębnienie wśród praw niezbywalnych 2 rodzajów tych praw: a) związanych ściśle z osobą uprawnionego oraz b) nie wykazujących tej cechy.⁶ Do pierwszej zaliczyć należy: użytkowanie — art. 254 k.c., służebność osobista — art. 300 k.c., roszczenia odszkodowawcze przewidziane w art. 444—448 k.c. (chyba że zostały uznane na piśmie albo przyznane prawomocnym orzeczeniem i są wymagalne — art. 449 k.c.), prawo dożywocia (art. 912 k.c.), prawo do alimentacji (art. 139 k.r.o.). Powyższe prawa służą najczęściej zapewnieniu

1 S. Szer: Prawo rodzinne w zarysie, Warszawa 1969, s. 87.

2 S. Grzybowski: System prawa cywilnego, t. I — Część ogólna, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974, s. 224—225; A. Wolter: Prawo cywilne — Zarys części ogólnej, Warszawa 1982, s. 111.

3 Z. Radwański: Zarys części ogólnej prawa cywilnego, Warszawa 1981, s. 88.

4 S. Grzybowski: System (...), t. I, s. 224.

5 Z. Radwański: Zarys (...), s. 87.

6 S. Breyer, S. Gross (w.): Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, Warszawa 1975, s. 171.

podstaw egzystencji osoby uprawnionej⁷ albo też naprawieniu szkody na osobie. Ich cechą charakterystyczną stanowi to, że nie wchodzi one w skład spadku po osobie uprawnionej (art. 922 § 2 k.c.).⁸

Oprócz wspomnianych wyżej praw niezbywalnych wyróżnić można takie, które nie są związane z fizyczną osobowością uprawnionego.⁹ Ich niezbywalność wynika z wyraźnego przepisu prawa. Zaliczyć należy tutaj: prawo odkupu (art. 595 § 1 k.c.), prawo pierwokupu (art. 602 § 1 k.c.), spółdzielcze prawo do lokalu typu lokatorskiego (art. 218 § 1 prawa spółdzielczego) oraz każdą wierzytelność, co do której została zastrzeżona umownie jej niezbywalność (art. 509 § 1 k.c.). Prawa powyższe przechodzą na spadkobierców z wyjątkiem spółdzielczego prawa do lokalu typu lokatorskiego. Artykuł 221 § 1 prawa spółdzielczego wprowadza jednak instytucję rozszerezenia o przyjęcie do spółdzielni i o przydział lokalu po byłym członku, która spełnia funkcję podobną do przejścia prawa w drodze dziedziczenia.

III. Wspomniany już wcześniej art. 33 pkt 6 k.r.o. stanowi, że prawa niezbywalne wchodzi w skład majątku odrębnego małżonka. Nie jest możliwe włączenie ich do majątku wspólnego nawet przy przyjęciu przez małżonków rozszerzonej wspólności majątkowej (art. 49 § 1 pkt 1 k.r.o.). Takie rygorystyczne zaliczanie praw niezbywalnych do majątku odrębnego każdego z małżonków wywołuje wątpliwość, czy ustawodawca, regulując tę kwestię, miał na uwadze obydwie wskazane wyżej kategorie praw niezbywalnych. Wątpliwość powyższa jest o tyle uzasadniona, że dochody przynoszone przez wszystkie prawa niezbywalne wchodzi w skład majątku wspólnego (art. 32 § 2 pkt 2 k.r.o.). Ponadto niektóre prawa niezbywalne zaliczane były — na gruncie poprzednio obowiązującego prawa spółdzielczego — *expressis verbis* w skład majątku wspólnego małżonków (art. 138 nie obowiązującej już ustawy z 17.II.1961 r. o spółdzielniach i ich związkach).¹⁰

Objęcie składem majątku odrębnego praw niezbywalnych związanych ściśle z osobą uprawnionego uzasadnione jest ich charakterem prawnym. Nawet gdy należą one wspólnie do małżonków (np. prawo dożywocia), wchodzi w odpowiedniej części w skład ich majątków odrębnych. Natomiast brak jest podobnego uzasadnienia do zaliczenia w skład majątku odrębnego takich praw niezbywalnych, które nie są ściśle związane z osobą uprawnionego. O tym, że mogły one wchodzić w skład majątku wspólnego, ostrzegali: nie obowiązujący już art. 138 ustawy o spółdzielniach i ich związkach oraz wyrosła na jego tle judykatura.¹¹ Przepisu tego nie należy traktować jako wyjątku od reguły zaliczania praw niezbywalnych do majątku odrębnego małżonka, ale jako zezwolenie na przynależność spółdzielczego prawa do lokalu do więcej niż jednej osoby.

Problem przynależności do majątków małżonków praw nie związanych ściśle z osobą uprawnionego chciałbym rozpatrzeć na przykładzie prawa odkupu. Jego zaliczenie do majątku odrębnego wyłącznie ze względu na niezbywalność tego prawa byłoby nieuzasadnione chociażby z tego względu, że powyższe uprawnienie stanowi jeden z dodatkowych elementów umowy kupna-sprzedaży. Brak jest w tej sytuacji podstaw do odmiennego traktowania prawa zbytego w drodze umowy kupna-sprze-

⁷ Por. np. co do prawa użytkowania J. Ignatowicz: *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1976, s. 198.

⁸ J. St. Piątkowski: *Prawo spadkowe — Zarys wykładu*, Warszawa 1979, s. 34.

⁹ S. Breyer, S. Gross (w.): *Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz*, jw., s. 171.

¹⁰ Art. 215 § 2 prawa spółdzielczego konstruuje również wspólność spółdzielczego prawa do lokalu. Przepisu tego nie powołują jednak dlatego, że wątpliwości może budzić to, czy prawo to wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków.

¹¹ Por. wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej z 30.XI.1974 r. w zakresie stosowania przepisów o podziale majątku wspólnego małżonków w wypadku, gdy w skład tego majątku wchodzi spółdzielcze prawo do lokalu, OSNCP 1975/337.

daży (i ceny otrzymanej w zamian) oraz prawa odkupu stanowiącego element tej samej umowy.

Jeśli chodzi o prawo pierwokupu, to również byłoby nieuzasadnione uznanie tego prawa, ze względu na jego niezbywalność, za składnik majątku odrębnego, a prawa nabytego w następstwie wykonania prawa pierwokupu — za składnik majątku wspólnego albo odrębnego (według reguł zawartych w art. 32—33 k.r.o.).

Zaliczenie omawianej wyżej kategorii praw do majątku odrębnego małżonka uniemożliwiłoby współmałżonkowi jakikolwiek wpływ na wykonywanie zarządu tymi prawami. Interpretacja powyższa byłaby sprzeczna z podstawowymi zasadami prawa rodzinnego: równouprawnienia małżonków i ochrony rodziny. Funkcjonalne dyrektywy wykładni (art. 4 k.c.), którym daje preferencję kodeks cywilny, uzasadniają wniosek, że do majątku odrębnego małżonka można zaliczyć tylko takie prawa niezbywalne, które są związane ściśle z osobą uprawnionego, natomiast o zaliczaniu pozostałych praw niezbywalnych do majątków małżonków decydują przepisy art. 32 i 33 k.r.o.

IV. Poważne wątpliwości w praktyce wywołuje kwestia zaliczania do majątków praw wynikających z rachunków przedpłat na nabycie samochodu, otwartych na podstawie przepisów uchwały nr 49 Rady Ministrów z dnia 26.II.1981 r. w sprawie sprzedaży samochodów osobowych dla ludności oraz rozwoju zaplecza motoryzacji.¹² Z treści postanowień w sprawie przedpłat¹³ wynika, że rachunek ten nie podlega cesji, a do odbioru samochodu uprawniony jest wnoszący przedpłatę na rachunek przedpłat lub osoba notarialnie do tego upoważniona. Ograniczenie to nie dotyczy przejścia uprawnienia do nabycia samochodu na inną osobę w drodze spadkobrania.

Z powyższych przepisów wynika niedwuznacznie, iż mamy tutaj do czynienia z prawem niezbywalnym, ale dziedzicznym. Narodowy Bank Polski — Powszechna Kasa Oszczędności odmawia przepisania powyższych rachunków na nazwisko drugiego małżonka, nawet w razie przydzielenia mu tego prawa przez sąd w postanowieniu o podziale majątku wspólnego małżonków, uzasadniając swoje stanowisko przepisami prawa bankowego i wspomnianych postanowień w sprawie przedpłat oraz treścią art. 33 pkt 6 k.r.o.

Przed rozważeniem słuszności tego stanowiska trzeba najpierw wyjaśnić, czym jest wniesienie wpłaty na rachunek przedpłat oraz w jakiej relacji pozostają względem siebie NBP i Polmozbyt, zajmujący się sprzedażą samochodów, na nabycie których wniesiono przedpłaty. Otóż punkt 19 postanowień w sprawie tych przedpłat stanowi, że wniesienie przedpłaty jest umową przedwstępną o nabycie samochodu pomiędzy wpłacającym a Polmozbytem, w imieniu którego działają Powszechne Kasy Oszczędności jako oddziały specjalistyczne NBP na postawie udzielonego im pełnomocnictwa.

Teraz chciałbym kolejno rozważyć, czy treść art. 33 pkt 6 k.r.o. lub przepisy szeroko rozumianego prawa bankowego uniemożliwiają zaliczenie prawa z rachunku przedpłat na nabycie samochodu do majątku wspólnego małżonków.

Ustalono już wyżej, że do majątku odrębnego małżonka wchodzi tylko takie prawa niezbywalne, które związane są ściśle z osobą uprawnionego. Prawo z rachunku przedpłat na nabycie samochodu na pewno nie należy do tej kategorii praw. Pieniądze wpłacane na rachunek pochodzą najczęściej z majątku wspólnego małżonków, a tylko kwestią przypadku jest zwykle otwarcie rachunku na nazwisko

¹² M.P. z 1981 r. Nr 7, poz. 59.

¹³ Instrukcja służbowa nr B931 — Przedpłaty na nabycie samochodów osobowych produkcji krajowej wnoszone na specjalny rachunek przedpłat — Zał. nr 4 do zarządzenia Prezesa NBP nr B/7/VIII/5 z 6.III.1981 r.

tego, a nie drugiego małżonka. Należy zauważyć, że nie jest możliwe otwarcie rachunku na nazwisko obojga małżonków.¹⁴ Godzi to w jakimś stopniu w zasadę równouprawnienia oraz w zasadę ochrony rodziny, ale uzasadniane jest specyfiką prawa bankowego. Przyjęcie jednak poglądu wyłączającego prawo z rachunku przedpłat na nabycie samochodu z majątku wspólnego pogorszyłoby w jeszcze większym stopniu pozycję małżonka, na którego nazwisko nie jest prowadzony rachunek, uniemożliwiając mu w ten sposób skorzystanie z przewidzianych prawem środków zabezpieczających jego uprawnienia w zakresie zarządu majątkiem wspólnym małżonków,¹⁵ a także pozbawiając możliwości przyznania tego prawa po ustaniu wspólności majątkowej. Zaliczenie prawa z rachunku przedpłat do majątku odrębnego byłoby tym bardziej nieuzasadnione, że wkład oszczędnościowy zarówno na tym rachunku celowym, jak i na innych rachunkach celowych i oszczędnościowych może wchodzić (przy uwzględnieniu art. 32 i 33 k.r.o.) w skład majątku wspólnego małżonków.¹⁶

Przepisy ustawy z 26.II.1982 r. — Prawo bankowe¹⁷ oraz aktów prawnych wydanych na jej podstawie wprowadzają modyfikacje w stosunku do ogólnych reguł kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jedynie w zakresie czynności zarządu, a nie co do składu majątków małżonków. Małżonek bowiem, na którego nazwisko prowadzony jest rachunek, może dysponować w sposób nieograniczony wkładem także wtedy, gdy pochodzi on z majątku wspólnego. Wszelkich więc czynności zarządu — również takich, które mogłyby być zaliczone do czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu — może on dokonywać samodzielnie.¹⁸ Następnie przepisy postanowień w sprawie przedpłat na nabycie samochodu, wprowadzając niemożliwość cesji tego prawa, nie sprzeciwiają się zaliczeniu prawa z rachunku przedpłat do majątku wspólnego małżonków, gdyż przepisanie rachunku na drugiego małżonka nie stanowi cesji tego prawa. Prawo to bowiem przez cały czas trwania wspólności majątkowej należało wspólnie do małżonków.

Uznanie, że przepisy prawa bankowego stanowią *lex specialis* w stosunku do przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego określających skład majątków małżonków (przez zaliczenie prawa z rachunku przedpłat do majątku odrębnego), prowadziłyby do trudnych do zaakceptowania rezultatów. Mielibyśmy bowiem do czynienia z prawem z umowy rachunku bankowego wchodzącym w skład majątku odrębnego oraz z wkładem na tym rachunku należącym do majątku wspólnego. Tymczasem rachunek bankowy i wkład na tym rachunku są ze sobą nierozdzielnie związane.

Należy tu zwrócić uwagę na jeszcze jedną kwestię. Osoba wnosząca przedpłatę na nabycie samochodu nie zamierza jedynie przechowywać w banku swoich środków pieniężnych, ale przede wszystkim chce zapewnić sobie prawo do nabycia samochodu w przyszłości. Mamy tu więc do czynienia z kompleksem umów: umową rachunku bankowego i umową przedwstępną o nabycie samochodu. Sytuacja osoby wnoszącej przedpłatę na nabycie samochodu podobna jest do sytuacji osoby wnoszącej wkład na książeczkę mieszkaniową (zarejestrowaną w spółdzielni mieszkani-

¹⁴ Zarządzenie Prezesa NBP z 19.VII.1983 r. w sprawie rodzajów wkładów oszczędnościowych, wydawanych na nie dowodów oraz zasad otwierania i prowadzenia rachunków tych wkładów, M.P. z 1983 r. Nr 29, poz. 157.

¹⁵ Na przykład z art. 40 k.r.o.

¹⁶ Por.: wytyczne SN przytoczone w przypisie 11; uchwałę SN z 28.II.1972 r., OSNCP 1972/12/211; S.K. Rzonca: Wkłady oszczędnościowe a małżeńska wspólność ustawowa, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1975, t. VIII.

¹⁷ Dz. U. Nr 7, poz. 56.

¹⁸ Patrz szerzej A. Dyonia k: Zarząd majątkami małżonków, „Studia Prawnicze” 1981, nr 3.

wej). I jedna, i druga oczekuje na nabycie definitywnego prawa, a do wyjaśnienia ich pozycji prawnej użyteczna jest konstrukcja ekspektatywy.¹⁹ Judykatura i doktryna przyjęły, że ekspektatywa służy realizacji prawa definitywnego i w związku z tym jest w zasadzie w podobny sposób uregulowana.²⁰ Dotyczy to również przynależności ekspektatywy na nabycie samochodu do majątków małżonków.

W konsekwencji należy uznać, że prawo z rachunku przedpłat na nabycie samochodu, mimo że jest prawem niezbywalnym, wchodzi w skład majątku wspólnego małżonków, jeżeli spełnione są co do niego ogólne przesłanki zaliczania praw podmiotowych do majątku wspólnego małżonków (zawarte w k.r.o.). Przeciwna wykładnia prowadziłaby do rezultatów sprzecznych z instytucją wspólności majątkowej oraz z podstawowymi zasadami prawa rodzinnego.

V. Zaliczenie prawa z rachunku przedpłat na nabycie samochodu do majątku wspólnego małżonków powoduje, że bank obowiązany jest przepisać rachunek przedpłaty na nazwisko drugiego małżonka w razie przydzielenia mu tego prawa w postanowieniu sądowym o podziale majątku wspólnego albo w umowie zawartej przez małżonków, w której dokonali oni podziału majątku wspólnego. Przepisanie rachunku na nazwisko drugiego małżonka może nastąpić także w czasie trwania ustroju wspólności majątkowej, jeśli zażądają tego oboje małżonkowie albo też jeżeli małżonek, na którego nazwisko nie jest prowadzony rachunek, przedstawi tej treści postanowienie sądu wydane na podstawie art. 24 k.r.o.

¹⁹ Por. wytyczne SN przytoczone w przypisie 11.

²⁰ Z. Radwański: *Zarys (...)*, s. 88.

JANUSZ ŁAWRYNOWICZ

ZMIANY W PRZEPISACH REGULUJĄCYCH OBOWIĄZKOWE UBEZPIECZENIA KOMUNIKACYJNE

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30.XI.1981 r. w sprawie obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych (Dz. U. Nr 30, poz. 166), obowiązujące od dnia 1.I.1982 r., zostało zmienione rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 27.XII.1983 r. (Dz. U. Nr 73, poz. 325), które weszło w życie z dniem 1.I.1984 r. Artykuł omawia (porównawczo) przepisy dotychczasowe ze zmianami wprowadzonymi powyższą nowelą.

1. Zgodnie z przepisem § 5 ust. 1 rozporządzenia z 1981 r. z obowiązkowego ubezpieczenia auto-casco, dotyczącego wypadków na terytorium Polski, były zwolnione samochody używane w celach zarobkowych przez okres dłuższy niż 10 lat, a w celach niezarobkowych — dłuższy niż 15 lat (pkt 1) oraz autobusy, samochody ciężarowe, ciągniki i przyczepy do pojazdów samochodowych, używane przez okres dłuższy niż 10 lat (pkt 2). W myśl § 5 ust. 1 w brzmieniu nadanym przez rozporządzenie z 1983 r. z omawianego ubezpieczenia zostały zwolnione samochody osobowe używane tylko w celach niezarobkowych przez okres dłuższy niż 15 lat (pkt 1) oraz autobusy, samochody ciężarowe, ciągniki i przyczepy do pojazdów samochodowych, używane także tylko w celach niezarobkowych przez okres dłuższy niż 10 lat (pkt 2). Ze znowelizowanego przepisu § 5 ust. 1 rozporządzenia wynika, że wszystkie po-